

***Kiedy bohaterowie opowiadań Zygmunta Niedźwieckiego
stają się mężczyznami?
When Do the Male Characters of Zygmunt Niedźwiecki's
Stories Become Men?***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The research objective of this article is to discuss the problem of male maturation in the prose of Zygmunt Niedźwiecki.

THE RESEARCH PROBLEMS AND METHODS: The dominant research method is studies on masculinity. In discussing the crisis of masculinity that became evident at the end of the 19th century, the author focuses on the concept of lost illusions and the motif of searching for happiness and fulfillment.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The adulthood of Zygmunt Niedźwiecki's characters does not correspond to their maturity, because in many cases they seek happiness above all, and their life choices are mainly driven by their egoism.

RESEARCH RESULTS: The in-depth analysis leads to the conclusion that men at the end of the 19th century are lost individuals, searching for their place in the world and redefining masculinity and the social roles assigned to them.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The analyzed short stories by Zygmunt Niedźwiecki may become a contribution to a broader perspective on the work of the writer and his contemporaries in the context of social roles imposed by society and the beginning of the process of retraining the patriarchal concept of the world.

→ **KEYWORDS:** **MEN, ZYGMUNT NIEDŹWIECKI, REALISTIC NOVEL, OLD AGE, MIDDLE AGE**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem naukowym niniejszego artykułu jest omówienie problemu dojrzewania mężczyzn w prozie Zygmunta Niedźwieckiego.

Sugerowane cytowanie: Trzeźniewska-Nowak, A. (2025). Kiedy bohaterowie opowiadań Zygmunta Niedźwieckiego stają się mężczyznami? *Horyzonty Wychowania*, 24(69), 75–85. <https://doi.org/10.35765/hw.2025.2469.09>

PROBLEMY I METODY BADAWCZE: Dominującą metodą badawczą są studia nad męskością. W omówieniu kryzysu męskości uwidaczniającego się pod koniec XIX wieku autorka koncentruje się na koncepcji straconych złudzeń oraz motywów poszukiwania szczęścia i spełnienia.

PROCES WYWODU: Dorosłość bohaterów Zygmunta Niedźwieckiego nie koresponduje z ich dojrzałością, bo w wielu przypadkach szukają oni przede wszystkim szczęścia, a ich wyborami życiowymi w głównej mierze kieruje egoizm.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Z pogłębionej analizy wysuwają się wnioski, że mężczyźni u schyłku XIX wieku to jednostki zagubione, poszukujące swojego miejsca w świecie oraz na nowo definiujący męskość i role społeczne im przypisane.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Przeanalizowane opowiadania Zygmunta Niedźwieckiego mogą stać się przyczynkiem do szerszego spojrzenia na twórczość pisarza oraz jego współczesnych w kontekście ról społecznych narzucanych przez społeczeństwo i początku procesu przetrenowywania patriarchalnej koncepcji świata.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** MĘŻCZYZNA, ZYGMUNT NIEDŹWIECKI, POWIEŚĆ REALISTYCZNA, STAROŚĆ, WIEK ŚREDNI

Wprowadzenie

Tytuł artykułu wpisuje się w popularny w literaturze przełomu XIX i XX wieku motyw dojrzewania bohatera, który łączy się również z kategorią kryzysu (zarówno światopoglądowego, społecznego, prywatnego, jak i publicznego) (Paczoska, 2004). Problem ten obecny jest w twórczości Zygmunta Niedźwieckiego portretującego środowisko mieszczan, z którego czerpie anegdoty. Jego krótkie formy narracyjne pełne są pesymistycznych zwrotów akcji, a dzięki obserwacjom świata mieszczan pisarz, posługując się sformułowaniem Kazimierza Czachowskiego (1934, s. 126), tworzy w swoich nowelach uniwersum „żółcią” malowane. Twórczość pisarza, nazwanego przez Dariusza Trzeźniowskiego „polskim Maupassantem” (2009, s. 7), wciąż nie jest popularna wśród czytelników i badaczy¹.

W niniejszym artykule materiał badawczy ograniczyłam jedynie do pierwszego tomu opowiadań wydanych pod redakcją Dariusza Trzeźniowskiego (Niedźwiecki, 2009), ale kontekstowo w śledzeniu motywu dojrzewania mężczyzn odwołuję się również do pozostałych tomów. W szkicu pragnę odnieść się do dwóch kwestii. Po pierwsze moim zamiarem jest zestawienie procesu stawania się mężczyzną w oczach społeczeństwa z kategorią dojrzewania emocjonalnego czy socjalnego. Drugim ważnym aspektem są

¹ Do tej pory na temat prozy Zygmunta Niedźwieckiego pisali m.in.: K. Czachowski (1934, s. 125 i in.), Z. Markiewicz (1939), E. Korzeniewska (1956), F. Araszkiewicz (1953), J. Speina (1977, s. 753), D. Trzeźniowski (2009), A. Adamczyk (2012), P. Chłopek (2016), D. Piechota (2022).

rozterki wynikające z bycia mężczyzną, związane z aspektem emocjonalnym. Swoje rozważania chciałabym oprzeć przede wszystkim na studiach nad męskością, które w ostatnich latach zyskują wśród polskich badaczy na popularności (Dziadek i Mazurkiewicz, 2018). Okazuje się, że w wieku XIX pojęcie męskości wiązało się ściśle z dominującą tradycją patriarchalną, która przypisała mężczyznom określone role społeczne, odrzucające niepożądane cechy jak zniewieścienie czy niedojrzałość (Bertaud, 2021, s. 67).

Niedźwiecki ukazuje kilka modeli męskiej adolescencji, która ściśle związana jest z poznawaniem i przeżywaniem świata. Biorąc pod uwagę ustalenia XIX-wiecznych naukowców, dojrzały mężczyzna powinien być pewny siebie, świadomy swoich możliwości poznawczych, silny i stabilny emocjonalnie. Taki model bohatera jest trudny do odnalezienia w krótkich utworach prozatorskich autora *Pularesa*. Jest to jednocześnie ogólna tendencja, bo w twórczości pisarzy pokolenia Bolesława Prusa (zwłaszcza w ich późnych utworach) coraz częściej bohaterów obezwładnia poczucie niemożliwości przejścia przez okres dojrzewania w sposób bezkonfliktowy. W ten schemat wpisują się także protagoniści Zygmunta Niedźwieckiego, gdyż przeważają w jego opowiadaniach mężczyźni zagubieni, podatni na zmiany pogody, nieszczęśliwie zakochani (i niepotrafiący poradzić sobie ze źle ulokowanym uczuciem) czy znużeni prozaiczną pracą, której nie lubią. Pisarz portretuje przede wszystkim mężczyzn, którzy nie chcą, nie mogą lub nie mają wystarczająco dużo energii, aby walczyć z przeciwnościami losu, często mają też amoralne skłonności i wybierają drogi na skróty, w swoich postawach są konformistami, wolą biernie czekać na spadek, niż walczyć o swoją przyszłość.

Modele dojrzewania mężczyzn

W utworach mamy do czynienia z dorastaniem młodych (kilkunastoletnich jak w przypadku opowiadania *Schadzka*) bohaterów i jest to dla nich okres idylliczny, a na pewno pełen pozytywnych moralnie wyborów. Dorosłe życie obfituje jednakże w rozczarowania, kłamstwa oraz obłudę. Sięgając po krótkie utwory prozatorskie pisarza, mamy możliwość przyrzeć się przedstawicielom płci męskiej uwikłanym w konwenanse społeczne i rodzinne opierające się na grze pozorów (*Nowa era*, *Pierwszy maja*), którzy traktują relacje damsko-męskie jak swoistego rodzaju układ finansowy, a miłość, niemająca podtekstu handlu małżeńskiego, jest najczęściej nieszczęśliwa, z góry skazana na niepowodzenie i popychać może nawet do samobójstwa (*Życie*). Mężczyzn w opowiadaniach Zygmunta Niedźwieckiego jest ogrom, reprezentują różnorakie zawody, klasy społeczne czy wiek; są czasami mniej, a czasami bardziej zaangażowani w życie społeczne (chłopiec inicjujący pierwsze damsko-męskie spotkanie *versus* starzec dokonujący podziału majątku u kresu swojego życia) i towarzyskie, w którym równocześnie odgrywają różnorodne role (głowa rodziny, mąż, ojciec, burmistrz).

Wkraczanie w dorosłość

Opowiadanie *W cyrku* to lakoniczna historia o upadającym cyrkowym biznesie, który z występu na występ marnieje, a trupa cyrkowa rozpada się. Jest to również opowieść o chłopcu stojącym u progu dojrzałości, który albo w dorosłym życiu będzie nieczuły na krzywdy innych, stawiając potrzeby swoje na pierwszym miejscu, albo wręcz przeciwnie, stanie się nadwrażliwcem przeżywającym niezwykle silnie wszystkie swoje porażki i mającym nieustanne poczucie winy wobec gorszego losu innych, zwłaszcza słabszych jednostek. Niedźwiecki wskazuje dyskretnie tę drugą drogę, pisząc: „I nie mogli mnie uspokoić ani dopytać się, co mi jest, co mi się stało, bo nie umiałbym tego określić, bo nie miałem do tego dość sił, bo dusza rozdierała się we mnie” (Niedźwiecki, 2009, s. 161). Chłopcy stojący u progu dorosłości to bohaterowie wrażliwi na cierpienie innych, wręcz nadwrażliwcy, którzy są piętnowani przez otoczenie, a zwłaszcza przez najbliższych (*notabene* męskich) członków rodziny. Ich wchodzenie w dorosłość okupione jest przeświadczeniem bycia innym, *outsiderem*, który nie przystaje do wzorców reprezentowanych przez ojców czy wujów. Rodzic Tadzia, bohatera *W cyrku*, nazywa chłopca cikliwym mazgajem (Niedźwiecki, 2009, s. 158) i porównuje go do kobiety, co już ma na celu uwłaczać chłopcu i pokazywać jego potencjalnie długą drogę do dorosłości *vel* męskości. Protagonista mówi o sobie, że w wielu przypadkach – widząc biedę, nieporadność niektórych osób czy porzucane zwierzęta – „serce mu się krajało” (Niedźwiecki, 2009, s. 158). Tadzio to bohater mający wciąż w sobie dziecięcą niewinność i bez troskę, widać to przede wszystkim w opisach jego zetknięcia się z cyrkiem:

Atmosfera cyrku miała dla nas, dzieci, coś dziwnie ponętnego, prawie czarodziejskiego. Parobkowie grabiący piasek areny [...] wydawali nam się niezwykle śmiertelnikami [...], a gimnastykujący się ludzie prawie bogami (Niedźwiecki, 2009, s. 159).

Dojrzewający mężczyźni w prozie Niedźwieckiego to również nastolatki, którzy jeszcze chwilę temu byli dziećmi, jak chociażby Kazio z opowiadania *Schadzka*, nazywany „komicznym wyrostkiem” (Niedźwiecki, 2009, s. 181), który zmieniając garderobę, sili się na bycie dorosłym, ale jednocześnie świadomie porzuca spontaniczność, tak charakterystyczną dla wieku dziecięcego. Wraz ze zmianą wizerunku bohatera (założeniem białego kołnierzyka i mankietów i różnego rodzaju zabiegami higienicznymi kojarzonymi z dbaniem o siebie, przypomnijmy, że protagonista w tym okresie „zaczął się czesać, obcinać paznokcie, nie darł już na kolanach i łokciach”) (Niedźwiecki, 2009, s. 181; por. Krumłowski, 1903, s. 56) od razu zmienia się jego podejście do świata. Wchodząc w dorosłość, bohater intuicyjnie zakłada maskę, upodabnia się do innych mężczyzn, zakrywa swoją wrażliwą i bezpretensjonalną twarz.

W utworach Niedźwieckiego wygląd zewnętrzny bohatera nie idzie w parze z jego dojrzałością emocjonalną; nowe ubranie przypomina krępujący ruchy gorset symbolizujący obowiązujące w świecie wyimaginowane konwenanse, do których młodzi ludzie, stojący u progu dorosłości, muszą się dostosować. Protagonista jest zagubiony i zawstydzony

sytuacją schadzki, do której początkowo sam dążył; nieoczekiwane przeszkody urastają do życiowej tragedii.

Doroślność *ve/* sztuka

Dla bohaterów Niedźwieckiego ważne są emocje (z reguły te negatywne, jak strach, obawa, smutek). Okazuje się, że część z nich nie jest stabilna emocjonalnie i z łatwością poddają się m.in. zmianom pogody. Przywołajmy tutaj opowiadanie *Słońce*, którego bohater jest podatny na zmiany pór roku, co z reguły przypisywane było kobietom. Dla protagonisty ważna jest nadchodząca wiosna symbolizująca nowy początek; w tym kontekście mężczyzna zwraca również uwagę na wygląd zewnętrzny osób mijających go na ulicy. Nagły deszcz sprawia, że nasilają się w nim depresyjne nastroje. Bohater to także homeopata i nadwrażliwiec zadający sobie filozoficzne pytania formułowane podczas kontemplacji zmian zachodzących w przyrodzie: „Dlaczego raz musimy ziębnać, drugi raz usychamy w skwarze?” (Niedźwiecki, 2009, s. 16). Mężczyznę cechują nagłe zmiany nastrojów od euforii do wręcz rozpacz. Kreacja protagonisty stoi w opozycji do koncepcji austriackiego filozofa i mizoginisty Otto Weininger, który w pod koniec XIX wieku wysnuł teorię, że to mężczyźni mają mniej sentymentalne spojrzenie na rzeczywistość (Nossig, 1906, s. 41).

Niestabilny w swoich decyzjach jest również protagonista opowiadania *Życie*, który przez źle ulokowane uczucie postanawia popełnić samobójstwo, żegna się z najbliższymi i skrupulatnie planuje swoją śmierć. Bohater to dwudziestokilkulatek, który dzieli swoje życie między pracę i nieszczęśliwą miłość. Warto wspomnieć, że posada urzędnika wówczas postrzegana była jako mało ambitne zajęcie, a mężczyźni wykonujący tę pracę nie wzbudzali zainteresowania wśród płci przeciwnej ze względu na niskie zarobki (Rappaport, 1881, s. 26).

Protagonista *Życia* cierpi na bezsenność, traci radość życia. Intrygujące wydaje się to, że przyroda również współgra z nostalgicznym nastrojem, bo wówczas „okolica była smutna” (Niedźwiecki, 2009, s. 30). Decyzja o samobójstwie poprzedzona jest głęboką analizą stanu psychicznego bohatera, a także wyboru sposobu śmierci (utopienie się w rzece, otrucie się). Ostatecznie mężczyzna zażywa truciznę (przynajmniej sam tak uważa), ale na drugi dzień budzi się, wtedy zmienia zdanie i zaczyna szukać lekarza, który mógłby mu pomóc. Medyk stawia diagnozę, mówiąc do pacjenta:

Ja sądzę, że pan jesteś po prostu zanadto wrażliwy [...] i udzielę panu dwóch rad, nie lekarza, ale doświadczonego człowieka. Nie przesadzaj pan nigdy zmartwień – i porzuć mieszkanie, w którym są szczury, aby nie mieć odtąd [...] pod ręką [...] potrzebnej na nie trucizny (Niedźwiecki, 2009, s. 36).

Artystyczną duszę ma również bohater *Mary*, były muzyk, który porzuca swoją pasję, poświęca się dla ukochanej i życia rodzinnego, w ten sposób realizując rolę społeczną,

do której hipotetycznie jest przypisany (męża/głowy rodziny). Podjęta decyzja staje się ostatecznie powodem poczucia krzywdy, które zaczyna mu doskwierać. Mężczyzna wtłoczony w mieszczański schemat podświadomie z nim walczy i przeistacza się w jednostkę społeczną; dodatkowo jest egzaltowany i kapryśny; nazywa siebie „dzieckiem dojrzałego pesymizmu” (Niedźwiecki, 2009, s. 50). Decyzja o związaniu się z kobietą zostaje podjęta wbrew męskiej naturze, którą Weininger nazywa „przyciąganiem” (Nossig, 1906, s. 15), przez to bohater zaczyna chorować i cierpieć na bezsenność. Mężczyzna postanawia poszukać pomocy u lekarza, który „zabronił mi surowo doświadczeń hipnotycznych, kazał zmienić tryb życia, wyjechać na czas jakiś, brać rzeczy po prostu i nie dopuszczać do siebie przywidzeń” (Niedźwiecki, 2009, s. 55).

Głowa rodziny

Mężczyźni w fabule Niedźwieckiego to również stateczni panowie z ustabilizowaną sytuacją rodzinną i społeczną, którzy są jednocześnie niepewni i zagubieni. W opowiadaniu *Wybór* głowa rodziny, koszykarz Trawnik, staje przed koniecznością zapewnienia swoim córkom odpowiedniego partnera, bo według niego wyjście za mąż to jedyny sposób na podniesienie statusu społecznego i finansowego kobiety². Rodzinna sytuacja jest tym trudniejsza, że obie córki w podobnym czasie zachodzą w ciążę z przypadkowymi mężczyznami. Okoliczności zmieniają się, gdy we wsi pojawia się młody młynarz, bo głowa rodziny upatruje w nim idealnego kandydata na zięcia, gdyż jako *outsider* nie jest świadomy sytuacji. Protagonista dokonuje tytułowego wyboru i decyduje, że za mąż powinna wyjść najstarsza córka, która urodzi dziecko (młodsza ostatecznie poroniła). Decyzja bohatera jest autorytarna, gdyż wierzy, że kobieta, posługując się słowami bohaterki Elizy Orzeszkowej, „to przedmiot nieobdarzony siłą samodzielnego ruchu. Nie ma dla niej ani szczęścia, ani chleba bez mężczyzny” (Orzeszkowa, 1979, s. 168). Jego intryga wydaje się skutecznie zaplanowana, ale ostatecznie młody młynarz ją odkrywa. Warto zauważyć, że społeczność wsi narzuca bardziej restrykcyjne normy społeczne, gdyż środowisko to jest niezwykle hermetyczne. Trawnik to manipulator, który nagina fakty i zataja prawdę, młynarz natomiast poddaje się i ostatecznie wybiera mniejsze zło, żeniąc się z młodszą córką.

W podobnym tonie opowiedziana zostaje historia społeczności w *Nowej erze*. W uśpionym prowincjonalnym miasteczku dochodzi do przełomu po odkryciu złóż ropy naftowej. Niedźwiecki konfrontuje spokojną i bezpieczną przestrzeń przedindustrialną, w której zasady moralne były dla wszystkich jasne, z labilnym i niepewnym światem kapitalistycznym. Główny bohater: szewc, burmistrz, lider lokalnej społeczności jest manipulowany przez żonę, która doszukuje się oznak moralnego upodlenia w tym, co dzieje się w miasteczku po odkryciu pokładów ropy. Protagonista nie może odnaleźć się

² O roli kobiety w małżeństwie w kontekście XIX wieku pisała m.in. Agnieszka Bąbel (2014, s. 85).

w nowej rzeczywistości, która go intryguje i jednocześnie przeraża; nie może się zdecydować, czy bardziej jest głową lokalnej społeczności, czy mężem despotycznej żony; jest podatny na wpływy. Przypomnijmy, że opowiadanie *Nowa era* ukazało się w 1890 roku w tomie *Stońce*, a mniej więcej w tym samym czasie rozpoczyna się okres neotechniczny napędzający coś, co Tomasz Sobieraj nazwał kulturą przemysłową (2023, s. 66 i in.), wpisując się tym samym w modę na tego typu literaturę.

Z kolei głównym bohaterem opowiadania *Pularesa* jest bogaty murarz Maciej Puchta, który u kresu swojego życia planuje podzielić majątek (sprzedaje firmę) między dzieci (żonatych synów i owdowiałą córkę). Jest to mężczyzna kochający swoją pracę i przeżony wizją bezczynności.

Rodzina czyha na dobytek bohatera, który nagle umiera. W takich okolicznościach najbliżsi zaczynają zajmować się jedynie poszukiwaniami majątku starca. Kluczowa w opowiadaniu jest postawa obu synów protagonisty – Jana i Józefa. Pazerni mężczyźni przetrząsają kieszenie starca, nie znajdując w nich gotówki, postanawiają rozebrać zmarłego, aby dokładnie sprawdzić wszystkie części garderoby. To pieniądze i ich destrukcyjna rola pcha bohaterów do czynów amoralnych. Po nieskutecznych poszukiwaniach, które w czytelnikach wzbudzają sprzeciw wobec nieuszanowania zmarłego, rozpoczynają się utyskiwania na protagonistę, który zostaje nazwany wręcz nieodpowiedzialnym. Widoczny jest brak szacunku przede wszystkim w licznych przekleństwach kierowanych pod adresem nieżyjącego ojca. Mężczyźni pod przykrywką dbania o los swoich dzieci i żon przyjmują postawę roszczeniową, za wszelką cenę chcą odnaleźć majątek ojca. W scenie tuż po śmierci Puchty ujawnia się ich obłuda, egoizm oraz niedojrzałość, bo kłótnie rodzeństwa przypominają te z lat dziecięcych (wybiegają, trzaskają drzwiami, obsypują się wyzwiskami); dodatkowo są nieufni wobec siebie. Niecodzienna sytuacja ukazana w opowiadaniu wydaje się tym bardziej kuriozalna, że rodzinna awantura trwa dwa dni, wciągnięte są w nią również żony mężczyzn oraz dzieci obserwujące z pewnego dystansu konflikt. *Notabene* ważną rolę w opowiadaniu odkrywa wspomniane już najmłodsze pokolenie, które dostrzega tragedię nieżyjącego dziadka. Niedźwiecki zwraca uwagę, że dzieciństwo to czysty i moralnie dobry okres w życiu człowieka. Ciekawe jest również to, że amoralnym zachowaniom ojców przeciwstawione zostają czyste, prawe zachowania synów; pokazuje to, iż degrengolada uczuć jest nieunikniona i niemalże bezwarunkowo łączy się z dorosłością. Ostatni akapit opowiadania nie przynosi ostatecznego rozwiązania, bo to kobiety decydują się na działanie, a próżni i niedojrzali synowi Puchty wciąż „ścigali po mieście marę zaginionych pieniędzy” (Niedźwiecki, 2009, s. 119).

Niedźwiecki w swoim opowiadaniu jest pesymistą i życiowy bilans jego bohatera wszystkim przynosi rozczarowanie. Protagonista *Pularesa*, przypomnijmy, spełniający się zawodowo, ostatecznie ponosi wychowawczą klęskę, której jest świadomy pod koniec swojego życia. Nowela *Pulares* jest jednym z wielu dzieł Zygmunta Niedźwieckiego, w których pisarz zwraca uwagę na ludzką podłość i brak szacunku, przez co prowokuje w czytelniku refleksję na temat poczucia niesprawiedliwości wobec pokrzywdzonych, apelując o empatię (Chłopek, 2016, s. 137).

Wymienieni w szkicu trzech mężczyźni patrzą na dojrzałość przez pryzmat odpowiedzialności za rodzinę i społeczność. Po raz kolejny okazuje się, że dorosłość jest jednoznaczna z demoralizacją. Górę bierze manipulacja i kłamstwo, a jednostki pozytywne jak Maciej Puchta w ogólnym rozrachunku są zbyt słabe, aby przeciwstawić się amoralnemu ogółowi. Wszyscy trzech bohaterowie ponoszą porażkę moralną: Trawnik musi przyznać się do błędu, Maciej Puchta ponosi klęskę wychowawczą, bo okazuje się, że życie jego pazernych synów obrazuje degrengoladę moralną; szewc-burmistrz Migdał poddaje się naciskom męskiej części lokalnej społeczności.

Relacje damsko-męskie

Mężczyźni Niedźwieckiego uwikłani są również w skomplikowane relacje damsko-męskie. Bywają oni nieobecni bohaterami jak w przypadku narzeczonego z opowiadania *Posag*, który wie i zgadza się na to, żeby jego narzeczona zdobyła wiano, prostytuując się. Pozostaje biernym tego obserwatorem, ale także aprobuje postawę i decyzje kobiety. Natomiast główni mężczyźni bohaterowie *Pierwszego maja* oraz *Jedynego dzieła* to mężczyźni wykorzystujący sytuację, manipulujący, żerujący na naiwności kobiet, z którymi spotykają się dość przypadkowo (*Pierwszy maja*) lub wręcz przeciwnie: przygotowują intrygę, w którą wpadają kobiety (bohater *Jedynego dzieła* udaje, że jest artystą malarzem, bo obiekt jego zainteresowania nie zwraca uwagi na innych kandydatów do jej serca).

Dla mężczyzn relacje damsko-męskie stają się głównym motorem działań. Wspomnijmy tu chociażby o protagoniście opowiadania *Pies*, którzy spotyka się z zamężnymi kobietami, ale musi to robić zawsze pod nieobecność psa. Zwierzę z natury otwarte i szybko nawiązujące kontakty kilkakrotnie demaskuje swojego właściciela w sytuacjach publicznych, manifestując, że zna kobietę, która powinna być dla niego obca. Protagonista to typ „salonowego motylka” (Rappaport, 1881, s. 4–5) znającego tajemnice kobiet. Jest przystojny i czerpie ze swojej pozycji pełnymi garściami. Bohater jest uwikłany w relacje, w których niewiasty są towarem (Skucha, 2014, s. 147), a sam funkcjonuje w patriarchalnym systemie, przedkładając ponad wszystko tylko męsko-męskie relacje, a tylko takie uważa za prawdziwe. To także typ mieszczańca końca XIX wieku, filistra, którego „cechami konstytutywnymi są: przeciętność, zmaterializowanie i obłuda” (Piechota, 2023, s. 140).

Relacja damsko-męska, która ostatecznie ma się zakończyć ślubem, to temat przewodni opowiadania *Zwierzenia*. Przypomnijmy za Alicją Urbanik-Kopec, że „opowieść o małżeństwie w XIX wieku jest tak naprawdę narracją o pieniądzach” (2022, s. 7) i chociaż stanowi to duże uproszczenie, jednocześnie oddaje potrzebę bezpieczeństwa, awansu społecznego czy zabezpieczenia finansowego wielu ówczesnych kobiet. Protagonisci szykują się do rozmowy z księdzem, która ma poprzedzać przygotowania do ślubu. Zarówno przyszła żona, jak i mężczyzna decydują się w tych okolicznościach wyznać skrywaną przed partnerem prawdę i oznajmić, że posiadają dzieci (kobieta

dziewczynkę, która pochodzi z nieślubnego związku, a mężczyzna syna z kobietą, z którą nie utrzymuje kontaktu). Oboje wchodzą w nową relację z życiowym bagażem i budują ją na niedopowiedzeniach i kłamstwie. Ale oboje narzeczeni mają solidny dochód, a więc zamierzają dopełnić swojego mieszczańskiego szczęścia, biorąc ślub. Pisarz wypunktowuje hipokryzję obojga, grę pozorów, w którą zdecydowali się zagrać i przy okazji niezdrowy egoizm bohaterów. Tym samym Zygmunt Niedźwiecki nie dość, że zrywa z pozytywnym wizerunkiem mieszczanina, to jeszcze piętnuje zakłamanie i niedojrzałość mężczyzny zamierzającego wejść w związek małżeński.

Relacje damsko-męskie przynoszą również rozczarowania jak w przypadku bohaterów opowiadań *Życia* czy *Mara*. W relacjach na linii mężczyzna–kobieta to zdecydowanie częściej ci pierwsi są równie zblazowani co wyrachowani. Opierają znajomość na kłamstwie jak bohater opowiadania *Pierwszego maja*, który celowo straszy kobietę możliwościami zamieszek na ulicach, aby się do niej zbliżyć; robi to wyłącznie z kaprysu i chęci wyśmiania kobiety, którą od zawsze traktował dość pogardliwie (głupiutka żona z wyższych sfer), jednocześnie chce się sprawdzić (być może jako mężczyzna zdobywca), snuje wymagowaną historię, aby wprowadzić niepewność i zasiał w niej lęk. Męscy bohaterowie w prozie Niedźwieckiego bardzo rzadko marzą o prawdziwej miłości – gdy już są takimi romantykami, to zazwyczaj bywają nieszczęśliwi. Protagonisci zazwyczaj bawią się związkami.

Wnioski

Dorastanie mężczyzn łączy się ze straconymi złudzeniami dotyczącymi świetlanej przyszłości. Głównym motorem działań są przede wszystkim pieniądze, które pojawiają się w życiu protagonistów, stając się powodem wielu rodzinnych niesnasek i nieszczęść. Pozorny awans społeczny, który zyskują, ostatecznie sprawia im więcej zmartwień niż życie bez wymarzonych pieniędzy.

Motyw dojrzewania w opowiadaniach Niedźwieckiego łączy się również z poszukiwaniem szczęścia, spokoju, spełnienia, a także być może pewnego rodzaju akceptacji. Część z jego męskich bohaterów funkcjonuje w zawieszaniu – nie są już chłopcami, ale wciąż nie są (lub czasami nie chcą być) mężczyznami. Często wybierają w swoim życiu drogi na skróty mające zapewnić im szczęście, a ich wiek biologiczny nie koresponduje z ich dojrzałością. W nieco innej sytuacji są jednostki zbyt wcześnie dojrzałe, zmagające się z przeciwnościami losu, podejmujące heroiczne decyzje. Jednakże jednych i drugich determinuje bardziej sytuacja, w której się znajdują niż potrzeba bycia dorosłym *ve* dojrzałym.

Przeanalizowane tu opowiadania Zygmunta Niedźwieckiego stać się mogą przyczynkiem do szerszego spojrzenia na twórczość autora *Pularesa* w kontekście szeroko zakrojonych już studiów nad męskością (Kłosiński, 2015), bo czy męskość można utożsamiać z dorosłością/dojrzałością? Niedźwiecki próbuje w swoich tekstach uchwycić (nieuchwytną) definicję męskości, wpisując się tym samym w kryzys męskości, który

jest widoczny pod koniec XIX wieku. Kiedy zatem bohaterowie opowiadań Zygmunta Niedźwieckiego stają się mężczyznami? Z punktu widzenia społecznego bardzo szybko, przybierając maskę narzeczonego, ojca, męża, członka społeczności, w której funkcjonują, ale z punktu widzenia emocjonalnego pisarz zdaje się mówić, że jego bohaterowie wciąż poszukują odpowiedniej drogi do dorosłości/dojrzałości.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk, A. (2012). In the naturalistic mirror: The motif of suicide in Zygmunt Niedźwiecki's short stories. W: I. Wawrzyczek i A. Kędzierska (red), *(Non)omnis moriar. Cultural and literary discourses of death and immortality* (s. 109–115). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Araszkiwicz, F. (1953). Pozycja Zygmunta Niedźwieckiego w polskim naturalizmie. *Roczniki Humanistyczne*, 4(1), 237–263.
- Bąbel, A. (2014). *Skandal, gafa, prowokacja. Obraz normy obyczajowej i jej naruszania w polskiej powieści drugiej połowy XIX wieku*. Narodowe Centrum Kultury.
- Bertaud, J.-P. (2021). Wojsko i świadectwo męskości (T. Stróżyński, tłum.). W: A. Corbin (red.), *Historia męskości. Tom 2. XIX wiek. Tryumf męskości* (s. 55–70). Słowo/Obraz Terytoria.
- Chłopek, P. (2016). Krocząc ścieżką próżności. Analiza i interpretacja utworu „Pulares” Zygmunta Niedźwieckiego. *Tekstura. Rocznik Filologiczno-Kulturoznawczy*, 1(7), 127–138. <https://apcz.umk.pl/Tek/article/view/Tek.2016.010/23720>
- Czachowski, K. (1934). *Naturalizm i neoromantyzm*. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych.
- Dziadek, A. i Mazurkiewicz, F. (red.). (2018). *Formy męskości*. T. 1. Wydawnictwo IBL PAN.
- Kłosiński, K. (2015). De(re)konstrukcja męskości. *Teksty Drugie*, 2, 11–29. https://rcin.org.pl/Content/62426/PDF/WA248_80868_P-I-2524_klosin-derekon_o.pdf
- Korzeniowska, E. (1956). Zapomniany nowelista. W: E. Korzeniowska, *O Marii Dąbrowskiej i inne szkice* (s. 165–172). Zakład im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Krumłowski, K. (1903). *Przewodnik zakochanych czyli Jak zdobyć szczęście w miłości i powodzenie u kobiet? Z dołączeniem Rozmówek salonowych i towarzyskich i zbioru listów miłosnych*. Wydawnictwo Iskry.
- Markiewicz Z. (1939). *Zygmunt Niedźwiecki. Studium z dziejów polskiego naturalizmu*. Kasa im. Mianowskiego – Instytut Popierania Nauki.
- Niedźwiecki, Z. (2009). *Opowiadania*. T. 1 (D. Trzeźniowski i in., red.). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Nossig, F. (1906). *Mężczyzna i kobieta. Studium psychologiczne podług dzieła Weininger'a p.t. „Geschlecht und Charakter”*. Księgarnia Narodowa.
- Orzeszkowa, E. (1979). *Marta*. Wydawnictwo Lubelskie.
- Paczoska, E. (2004). *Dojrzwianie, dojrzałość, niedojrzałość. Od Bolesława Prusa do Olgi Tokarczuk*. Wydawnictwo Sic!
- Piechota, D. (2022). Małe formy narracyjne w twórczości Zygmunta Niedźwieckiego i Elina Pelina. W: M. Grigorova i J. Ławski (red.), *Bułgaria i Polska. Paralele literackie i kulturowe. Studia* (s. 153–164). Wydawnictwo Temida 2.
- Piechota, D. (2023). *Świat mieszczan w prozie Michała Bałuckiego*. Wydawnictwo Prymat.
- Rappaport, Z. (1881). *Sztuka przypodobania się płci pięknej*. Skład Główny w Księgarni Teodora Paprockiego i Spółki.
- Skucha, M. (2014). *Ładni chłopcy i szalone. Męskość i kobiecość w późnym piśarstwie Józefa Ignacego Kraszewskiego*. Collegium Columbinum.

- Sobieraj, T. (2023). Trajektorie kapitalizmu (kapitałocenu). Ideologie powieści przemysłowych i środowiskowych. *Pamiętnik Literacki*, 2, 65–86. <https://doi.org/10.18318/pl.2023.2.4>
- Speina, J. (1977). Zygmunt Niedźwiecki. W: *Polski słownik biograficzny* (t. 22, s. 753). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Trześniowski, D. (2009). Polski Maupassant... W: Z. Niedźwiecki, *Opowiadania*. T. 1 (D. Trześniowski i in., red.) (s. 7–12). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Urbanik-Kopec, A. (2022). *Matrymonium. O małżeństwie nieromantycznym*. Wydawnictwo Czarne.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).
